अछाम जिल्लामा प्रचलित भुओ पर्वगीतको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तह दसौँ
पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
नर बहादुर बुढा
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६७

स्वीकृति - पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका निम्ति नर बहादुर बुढाले तयार पार्नुभएको **'अछाम जिल्लामा प्रचलित भुओ पर्वगीतको अध्ययन'** शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका निम्ति स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
(विभागीय प्रमुख)	(शोधनिर्देशक)	(बाह्य परीक्षक)
प्रा.राजेन्द्र सुवेदी	प्रा.डा.मोतीलाल पराजुली	प्रा.डा. जयराज पन्त

शोधनिर्देशकको सिफारिस

'अछाम जिल्लामा प्रचलित भुओ पर्वगीतको अध्ययन' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र श्री नरबहादुर बुढाले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । सम्बन्धित क्षेत्रमा गई सामग्री सङ्कलन गरेर सैद्धान्तिक रूपमा व्याख्या-विश्लेषण गरिएको प्रस्तुत शोधकार्यसँग म पूर्ण सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कन प्रक्रिया अगाडि बढाउन सिफारिस गर्दछु ।

....

डा. मोतीलाल पराजुली

प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि,कीर्तिपुर ।

मिति : २०६८/०१/१२/

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत 'अछाम जिल्लामा प्रचलित भुओ पर्वगीतको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु प्रा.डा मोतीलाल पराजुलीज्यूको निर्देशनमा रही तयार गरेको हुँ । आफ्नो अति व्यस्त समयका वाबजुद पनि यो शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा उचित परामर्श दिएर र केही शोधसामग्री समेत उपलब्ध गराएर अविस्मरणीय गुण लगाउनु भएकोमा उहाँप्रति हृदयदेखि नै आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षक स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्ने र रनभुल्ल भएको अवस्थामा पथप्रदर्शक बनिदिनु हुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा. राजेन्द्र सुवेदीज्यूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । यो शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्री सङ्कलनमा सहयोग पुऱ्याउने गुरु कुलबहादुर कुँवरज्यूप्रति पनि कृतज्ञ छु । यसका साथै शोधकार्य पूरा गर्न पुस्तक उपलब्ध गराउने संस्कृत वेद विद्याश्रम वैद्यनाथ र त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका सहयोगी कर्मचारीहरूप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

एम.ए. तहको अध्ययनको अवसर प्रदान गर्ने र त्रिभुवन विश्वविद्यालयको प्राङ्गणसम्म पुऱ्याई प्रस्तुत अध्ययनका निम्ति साधनस्रोत जुटाइदिने आमा मनसरा देवी बुढा र बुबा गगनसिंह बुढाको सदा ऋणी छु । शोधका क्रममा गीत सङ्कलनमा सहयोग गर्ने लालबहादुर बुढा, झंकर बुढा, कुलबहादुर बुढा, भीमबहादुर बुढा, दीपक बुढा, राजबहादुर रावत, जगत रावत, ध्वज बहादुर रावतलाई पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधकार्यप्रति उत्साही बनेर भुओखेल खेलिदिनु हुने तथा संगीत बजाउने सम्पूर्ण सिद्धेश्वर बासीलाई पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । भुओ खेलको रेकर्डका निम्ति भिडियो उपलब्ध गराउने मित्र राजेन्द्र चौधरी र टेपरेकर्डका निम्ति टेप उपलब्ध गराउने दाजु धन बहादुर बुढा, खर्चको अभाव खट्किँदा पूर्णता दिने दाजु मोतीसिंह बुढा, भाइ खेमराज बुढा र अस्मिता विष्ट (बुढा) प्रति पनि आभारी छु । सदैव सहयोग गर्न तत्पर रहने भाइ धनराज धामी, नरेन्द्र न्यौपानेजीहरूप्रति सुमधुर सम्झना छ ।

यो शोधपत्र तयार पार्दा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने व्यक्तिहरू नृप बुढा, लोकराज खनाल, गणेश रावल, भरत बुढा, गोविन्द दुवाल, जगत नायक, जनकराज खड्काप्रति आभारी छु । प्रस्तुत शोधपत्रको टङ्कनको कार्यभार समालेका दाजु दुर्कमान महर्जन (दुर्क कम्प्युटर सिस्टम, कीर्तिपुर) प्रति तथा शोधपत्रको शुद्धाशुद्धि हेर्ने मित्र नरेन्द्र न्यौपानेलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

नर बहादुर बुढा

शैक्षिक सत्र : २०६४-२०६६

मिति : २०६८/०१/०८

विषय-सूची

पृष्ठ

अध्याय एक : शोधपरिचय **१-५**

१.१ विषय परिचय १

१.२ समस्या कथन १

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधकार्यको औचित्य ४

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ५

१.७ शोधविधि ५

१.८ शोधकार्यको रूपरेखा ५

अध्याय दुई : अछाम जिल्लाको परिचय **६-२७**

२.१ विषय प्रवेश ६

२.२ नामकरण ६

२.३ भौगोलिक बनावट (अवस्था) ९

२.३.१ लेकाली प्रदेश ९

२.३.२ पहाडी प्रदेश ९

२.३.३ उपत्यका-बगर प्रदेश १०

२.३.४ हावापानी १०

२.३.५ नदीनाला र ताल १०

२.३.५.१ नदीनाला १०

२.३.५.२ ताल ११

२.३.६ वन जङ्गल र जडीबुटी ११

२.३.६.१ वनजङ्गल ११

२.३.६.२ जडीबुटी १२

२.३.७ खनिज सम्पदा तथा उद्योग १३

२.४ धार्मिक स्थल १३

२.४.१ वैद्यनाथ १३

२.४.२ सिद्धगुफा १४

२.४.३ प्रभाको माँडी १४

२.४.४ बान्नीगढी १४

२.४.५ षोडशादेवी १५

२.४.६ खापरमाडौं १५

२.४.७ डौंठेगडो १५

२.४.८ पञ्चदेवल १५

२.५ ऐतिहासिक परिचय १६

२.६ सामाजिक अवस्था १६

२.६.१ जातपात १६

२.६.२ धर्म एवम् भाषा १८
२.६.३ रहनसहन एवम् लवाइ खवाइ १९
२.६.४ संस्कार २०
२.६.५ शैक्षिक अवस्था २१
२.७ यातायात, सञ्चार तथा जलविद्युतको अवस्था २३
२.८ साहित्यिक अवस्था २४
२.९ राजनैतिक अवस्था २५
२.९.१ प्रशासनिक विभाजन २५
२.९.२ जनसंख्या तथा स्वास्थ्य २६
२.१० निष्कर्ष २६

अध्याय तीन : लोकगीतका परिप्रेक्ष्यमा भुओ पर्वगीत २८-४७

३.१ पृष्ठभूमि २८
३.२ लोकगीत २९
३.२.१ लोकगीतका तत्त्वहरू ३१
३.२.१.१ कथ्य ३१
३.२.१.२ भाषा ३१
३.२.१.३ चरन वा पद ३१
३.२.१.४ स्थायी र अन्तरा ३२
३.२.१.५ रहनी, बथन र थेगो ३२
३.२.१.६ लय वा भाका (छन्द) ३२
३.३ लोकगीतका विशेषता ३२
३.३.१ मौखिक परम्परा ३२
३.३.२ अज्ञात रचयिता ३३
३.३.३ सामूहिकता ३३
३.३.४ स्वच्छन्दता ३३
३.३.५ साङ्गीतिकता ३३
३.३.६ सहजता र सरलता ३३
३.३.७ परिवर्तनशीलता ३३
३.४ लोकगीतका प्रकार ३४
३.५ अछामी लोकगीत ३६
३.५.१ पर्वगीत ३६
३.५.१.१ भुओगीत ३६
३.५.१.२ होरी ४२
३.५.१.३ जन्माष्टमी गीत ४२
३.५.१.४ रनपुत्लागीत ४३
३.५.१.५ तीजगीत ४३
३.५.१.६ देउसी ४३
३.५.२ संस्कार गीत ४४
३.५.२.१ रत्यौली ४४

३.५.३ धार्मिक गीत ४४
३.५.३.१ अनुष्ठानपरक गीत ४५
३.५.४ बारमासे गीत ४६
३.६ निष्कर्ष ४७

अध्याय चार : अछाम जिल्लामा प्रचलित भुओ पर्वगीतको सङ्कलन ४८-७४
४.१ परिचय ४८
४.२ भुओ शब्दको उत्पत्ति ५०
४.३ अछामको भुओगीतको सङ्कलन ५१
४.३.१ परिचय ५१
४.३.२ परिवेश र दृश्य ५१
४.३.२ सहभागीहरू ५२
४.३.४ उद्देश्य ५३
४.३.५ कार्यको क्रम ५३
४.३.५.१ भैंलोगीत ५३
४.३.५.२ भुओगीतका चालहरू ५५
४.३.५.३ भस्सो गीत ५७
४.३.५.४ जिउनापुरी ६४
४.३.५.५ न्याउल्या ६८
४.३.६ सुर ७२
४.३.७ करणत्व ७२
४.३.८ प्रतिमानहरू ७२
४.३.९ विधा ७२
४.४ निष्कर्ष ७२

अध्याय पाँच : अछाम जिल्लामा प्रचलित भुओ पर्वका गीतको विश्लेषण ७५-८६
५.१ भुओ पर्वका गीतको काव्यशास्त्रीय विश्लेषण ७५
५.१.१ रस सिद्धान्तका आधारमा भुओ पर्वगीतको विश्लेषण ७५
५.१.१.१ शृङ्गार रस ७६
५.१.१.२ वीर रस ७६
५.१.१.३ करुण रस ७७
५.१.१.४ अद्भुत रस ७७
५.१.१.५ हास्य रस ७८
५.१.१.६ शान्तरस ७९
५.१.१.७ भक्ति रस ७९
५.१.२ अलङ्कार सिद्धान्तका आधारमा भुओ पर्वगीतको विश्लेषण ८०
५.१.२.१ शब्दालङ्कार ८०
५.१.२.२ अर्थालङ्कार ८१
५.१.३ लयका आधारमा भुओ पर्वगीतको विश्लेषण ८३
५.१.३.१ ठाडो लय ८३

५.१.३.२ आड्या लय ८४
५.१.३.३ जिउनापुरी लय ८४
५.१.३.४ भैंलो लय ८५
५.१.३.५ न्याउल्या लय ८५
५.२ निष्कर्ष ८६

अध्याय छ : उपसंहार तथा निष्कर्ष ८७-८९

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची ९०-९२

परिशिष्ट ९३-९६

सङ्क्षेपीकृत सूची

उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
एम्.ए.	मास्टर्स अफ आर्ट्स
कि.मि.	किलोमिटर
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
डा.	डाक्टर
ते.सं.	तेस्रो संस्करण
दो.सं.	दोस्रो संस्करण
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पाँ.सं.	पाँचौ संस्करण
प्रा.	प्राध्यापक
प्रा.डा.	प्राध्यापक डाक्टर
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
पृ.	पृष्ठ
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सी.डी.एम.ए.	कोड भिजिन मल्टीपल एक्सेस
स्व.	स्वर्गीय
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय